

MÉRLEG, 1990–1994

CAPTATIO BENEVOLENTIAE

A Z 1990. ÉV DÖNTŐ VÁLTOZÁST HOZOTT A MAGYAR TÁRSADALOM életében. Lezárult egy szakasz: az államszocialista berendezkedés az évtizedek óta először ekkor megrendezhetett első szabad választásokkal végleg a múlté lett. Magyarország beilleszkedett a többpártrendszerű demokratikus országok sorába, s ezzel oktatáspolitikája is gyökeresen átalakulhatott, illetve át kellett, hogy alakuljon.

1990. egyszerre volt a lezárás és az újrakezdés éve az oktatáspolitikában. Lezárta az oktatásügy rendszerszervező elveinek majd évtizedes, de legalább a nyolcvanas évek közepétől mind nyilvánvalóbban jelentkező válságtüneteit, gyorsuló elértéktelenedését, és megnyitotta az utat az új törekvések, értékek, érdekek legitimálása előtt.

A tanügy rendszerváltása történelmileg igen rövid idő, három-négy év alatt ment végbe, gyökeresen új elemeket honosítva meg az alap-, közép- és a felsőfokú oktatás rendszerében és irányításában.

Először is demokratizálódott e rendszerek tulajdonosi szerkezete. Nemcsak az állami iskolák lettek ezután önkormányzati fenntartásúakká, kiszélesedett az iskolafenntartók köre az egyházi és a privát iskolák megjelenésével is: ez utóbbi két típusból néhány év alatt mintegy háromszáz intézmény alakult meg.

Másodszor, megkezdődött az iskolatípusok térképének sokszínűbbé válása, alig néhány év alatt számos új, illetve régi-új iskolatípus jelent meg (9 és 10 osztályos általános iskola, 5-, 6- és 8 osztályos gimnázium, 5 évfolyamos szakközépiskola, speciális szakiskolák különböző válfajai). A szakképzési rendszer intézményei fokozódó mértékben integrálódnak: lassan tipikussá válik a szakmunkásképző és szakközépiskolai osztályokat egyaránt működtető iskola, de sok szakképző intézményben indult ezek mellett még hagyományos, vagy új struktúrájú gimnáziumi osztály is.

Harmadszor, jelentősen megváltozott az egyes iskolatípusokba járók aránya (1988 és 1993 között az általános iskolát végzettek közül 44-ről 37 százalékra csökkent a hagyományos szakmunkásképzőbe felvettek aránya, míg az érettségit adó iskolatípusokba felvettek aránya 47-ről 53 százalékra növekedett), és e tendencia látnivalóan felgyorsul.

Negyedszer, a tananyag-szabályozás és az oktatásirányítás széthullott korábbi rendszerén új szisztéma kezdett kiépülni, valóságos beleszólási jogot nyertek a rendszer működtetésébe a pedagógusok szakmai és érdekvédelmi szervezetei, új típusú érdekegyeztetési fórumok kezdtek meg működésüket, kialakulóban van a tankönyvpiac.

Az életre kapott sajtószabadsággal megteremtődött a tanügy működésének nyilvánossága is. Egyre több iskola teszi közzé a maga pedagógiai programját, a döntések is átláthatóbbá kezdenek válni.

A felsőoktatási intézmények a korábbinál jóval nagyobb autonómiát élveznek, s ez befolyásolja felvételi politikájukat is: a felvett hallgatók száma és aránya folyamatosan növekszik.

E változások egyidejű megjelenését alighanem joggal nevezhetjük gyökeres fordulatnak a magyar közoktatásügy történetében.

Sokan ugyanakkor nem kevesebb joggal úgy tartják, hogy a fentebb leírt folyamatok még csak ígéretes kezdetet jelentenek, a változások nagyobb része, pontosabban tényleges megvalósítása, megvalósulása még előttünk áll, és kimenetele ma még aligha látható bizonyosnak. Mert ha kétségtelen is, hogy a magán- és egyházi oktatás kibontakozása elől a jogi akadályok elhárultak, mégis távolról sem megoldott még ezeknek az iskoláknak biztonságos működtetése, különösen finansziális oldalról. Mert ha igaz is, hogy a magyar iskolarendszer szerkezete átalakulóban van, ma még nem látható tisztán, hogy milyen irányban folytatódik ez a folyamat: a szelekció későbbre halasztása, vagy éppen korábbra hozása irányában, a további "sokszínűsödés", vagy az egységesedés felé; nem állapítható meg, hogy mely iskolatípusok lesznek hosszabb távon is valóban életképesek és melyek nem. Ha megkezdődött is a szakképzési rendszer átalakulása, ma még eldönthetetlen, hogy az út, amelyen elindult, milyen irányba vezet: hogyan alakul a jövőben az állami és a gazdasági szféra felelősségvállalásának aránya a szakoktatásban, mekkora lesz a közeljövő szakemberképzésében az iskolarendszer és mekkora az azon kívüli oktatás szerepe. Ha igaz is, hogy a tankönyvpiac kibontakozásának bizonyos elengedhetetlen feltételei elvileg már létrejöttek, kérdéses, hogy annak a jelenlegi pénzügyi-technikai-politikai megkötöttségei mikor bonthatók le. S ugyanezt mondhatjuk a tananyag-szabályozás és az irányítás nemrég a parlament által az új oktatási törvényben elfogadott elveiről: nem bizonyos, hogy ezeket sikerül a gyakorlatban is megvalósítani. Ha igaz is, hogy a felsőoktatási intézmények ma több hallgatót vesznek föl, mint korábban bármikor, kérdéses, hogy hogyan és mikorra alakul majd át a főiskolai-egyetemi képzési struktúra úgy, hogy az valóban a piaci igényekhez igazodjon.

Négy év történeti távlatból rendkívül kevés idő, de mi, akik ezt a négy évet átéljük, tudjuk, hogy ez alatt nagyon is sok minden történt a magyar oktatásügyben. Éppen ezeket a változásokat próbáljuk a következő oldalakon, ha nem is a teljesség igényével, áttekintetni. Azt remélve, hogy ez az olvasók számára sem lesz érdektelen, ajánlja figyelmükbe lapunk legújabb számát a benne szereplő tanulmányok válogatója és szerkesztője:

LUKÁCS PÉTER